

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.37.2.7>

Sanja Zubčić

JEZIK MOLITVENIKA GAŠPARA VNUČIĆA IZ 1568. GODINE*

dr. sc. Sanja Zubčić, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
Hankuk University of Foreign Studies, Južna Koreja
sanja.zubcic@uniri.hr orcid.org/0000-0002-8248-2853

izvorni znanstveni rad

UDK 811.163.42'01
27-282.5(497.5)“1568“
003.349.1“15“

rukopis primljen: 18. studenoga 2025; prihvaćen za tisak: 8. prosinca 2025.

U radu se prikazuju osnovne jezične značajke rukopisnoga molitvenika iz 1568. godine što ga je sastavio grobnički santez Gašpar Vnučić. Riječ je o rukopisu zborničkoga tipa pisanu kurzivnom glagoljicom. Iznose se podaci o nalazu rukopisa i njegovoj sudbini na temelju literature i arhivske građe te se prikazuju dosadašnje spoznaje o jeziku rukopisa. Budući da je riječ o rukopisu hibridnoga sadržaja pa je moguće (i očekivano) da njegov jezik nije koherentan već varira ovisno o tipu teksta, predlošku s kojega je prepisan, pa i o samom pisaru, u radu se izdvajaju pojedine tekstne cjeline, tj. donosi se sadržaj rukopisa.

Središnji je dio ovoga rada posvećen grafiji te fonološkim i morfološkim značajkama jezika Molitvenika Gašpara Vnučića, s time da se one ne prikazuju monografski već se zadržava samo na odabranim jezičnim značajkama, osobito onima koje su različite u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku i onodobnoj čakavštini.

Analizom je utvrđeno da je tekst u osnovici čakavski, ali s brojnim značajkama hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika koje su poslužile ili kao elementi za

* Ovaj je rad nastao u okviru znanstvenoistraživačkoga projekta Sveučilišta u Rijeci – *Glagoljaška baština i njezini odjeci u Rijeci i široj okolici* (PU-95 uniri-iz-25-60) koji financira Europska unija NextGenerationEU.

građenje višega književnoumjetničkoga stila, na razini pojedinačnih leksema, ili su pak preuzeti iz liturgijskih predložaka u manje-više neizmijenjenu obliku, na razini tekstnih cjelina. Elementi dvaju jezika čvrsto se isprepliću i zamjenjuju međusobno u cijelom tekstu što samo potvrđuje činjenicu da u ono vrijeme ta dva jezika i nisu bila poimana različito već, dapače, kao viši i niži varijetet jednoga jezika.

Ključne riječi: hrvatski crkvenoslavenski jezik; čakavština; Molitvenik Gašpara Vnučića; 1568. godina, Grobnik

Istražujući pisanu grobničku baštinu, u Štefanićevim sam *Glagoljskim rukopisima otoka Krka* (1960: 425–429) pronašla bilješku o postojanju molitvenika što ga je 1568. u Grobniku sastavio grobnički plovnik, santez Gašpar Vnučić. Prezime Vnučić dobro je poznato u grobničkoj povijesti, primarno po Ivanu Vnučiću, grobničkomu plovniku pokopanu u župnoj crkvi sv. Filipa i Jakova u Gradu Grobniku na čijoj nadgrobnoj ploči¹ stoji sljedeći zapis, prema Fučićevu čitanju: *Let Hrstovih 1594, miseca sektebra, dan 9. preminu pop Ivan Vnučić, plovnik koga duša da počiva v miru* (Fučić 1982: 174), a Vnučići se, kao vrlo ugledna grobnička obitelj, spominju i u knjizi bratovštine sv. Marije Tapačke u Grobniku² (Lukežić 2002). *Molitvenik* koji nas ovdje zanima po svoj je prilici nastao u Grobniku, a sastavio ga je i osobno uvezao Gašpar Vnučić, o čemu stoji opaska na kraju knjige (*Amen 1 5 6 8 vezal te knjige ê [G]-ašpar vnučić budu[ći] [to] leto santiz grob[nici]*), a da je tekst sam pisao

¹ Riječ je o jednom od najljepših primjera pučke plastike o kojem B. Fučić (1982: 174) kaže sljedeće: „Zamisao reprezentativnog portreta pokojnika ostvario je domaći majstor. Besprijekoran u klesarskoj izvedbi renesansnog profila okvira i u klesanju glagoljskog natpisa, on u figuralici ostvaruje pučku, naivnu skulpturu pojednostavnjenih, geometriziranih oblika. Grobnički plovnik Vnučić prikazan je kako leži na odru s jastukom pod glavom, odjeven u kasnogotičku kazulu. Na glavi mu je svećenički baret XV—XVI stoljeća“. Zbog svoje je ljepote odljev te ploče krasio riječku Izložbu glagoljice da bi ga pri jednoj od renovacija odanle mahnuli.

² Jakov Vnučić postao je upraviteljem (bravarom) grobničke bratovštine o blagdanu Vele Gospe 1539. godine preuzevši dužnost od satnika Martina Jurčića (Lukežić 2002: 51) i upravljao je njome do istoga blagdana 1542. kada dužnost bravara preuzima Bernard/Brnja Lučićin (Lukežić 2002: 58). Godine 1559. u bratovštinskoj se knjizi spominje Andrij, sin Petra Vnučića koji je te godine dobio vinograd u najam od bratovštine za 40 soldini (Lukežić 2002: 87, 88). To je ujedno posljednja godina kada se spominju Vnučići u bratovštinskoj knjizi. Iz spomenutih se zapisa može iščitati da su Vnučići bili ugledna grobnička obitelj u 16. stoljeću u kojoj su bila, koliko je iz zapisa vidljivo, dva svećenika (Ivan i Gašpar), jedan bravar (Jakov Vnučić) i Andrij, zakupnik vinograda.

potvrđuje unos vlastitoga imena na sedam mjesta u tekstu: *Oslobodi mene g(ospo)d(i)ne molu te službenika tvoga gašp(a)ra od vsih zalih prešas't's'nih' sadašnjih i pridućih duše i tela* (24v); *dai molu te mir meni službeniku tvoemu gašp(a)ru i zdrav'je* (24v); *Mir gospodinov lice g(ospo)d(i)novo telo g(ospo)d(i)novo krv' g(ospo)d(i)na našega i(su)h(rst)a budi meni grišniku gašparu moć' i kripost zaslonba i obranba i utišen'e duš'e moe i t(e)la moga* (25r); *I se meni gašparu službeniku tvomu pomoćnik moi budi* (27v); *smilui se mini (!) griš'niku gašp(a)ru* (30v); *dok mimo proide službenik tvoi gašp(a)r koga si odkupil* (37v); *dokli mimo proidet' službenik tvoi gašp(a)r* (39r). To potvrđuje i da je *Molitvenik* Gašpar pisao za sebe, bez ikakvih pretenzija na širu uporabu pa ga je V. Štefanić s pravom nazvao *Molitvenikom Gašpara Vnučića*.³ *Molitvenik* je knjižica za osobnu pobožnost i G. Vnučić sastavio ju je prema svojim potrebama, mogućnostima i estetskim standardima.

Budući da se tada još nije znalo gdje se *Molitvenik* čuva, skicu analize provela sam samo na onim dijelovima teksta koje je objavio V. Štefanić. Nakon dugih godina čekanja i neuspjelih pokušaja objave, 2024. godine konačno je objavljen faksimil i transliteracija *Molitvenika Gašpara Vnučića* (Kremenić 2024) čime je omogućena cjelovita jezična analiza koja će se ovdje provesti. Tekst je kolacionirao akademik Milan Mihaljević. To je izdanje poslužilo kao građa za ovo istraživanje i svi su primjeri numerirani prema njemu.

Cilj je ovoga rada opisati jezik *Molitvenika Gašpara Vnučića* i eventualno utvrditi postoje li jezične razlike u tekstovima različita tipa. Takva će analiza pridonijeti spoznajama o jeziku hrvatske srednjovjekovne i rane novovjekovne književnosti. Naime, dok su liturgijski tekstovi iz toga razdoblja dobro istraženi, o jeziku se književnih tekstova, neodvojivo povezanih s Crkvom, manje zna, a s obzirom na intrigantnost uporabe jezičnih sredstava u stilističke svrhe, tema je svakako zanimljiva. Kako je sastavljač ovoga *Molitvenika*, grobnički santez Gašpar Vnučić, pisao *Molitvenik* primarno za svoje potrebe, to mu je u probiru jezičnih i tekstoloških instrumenata moglo davati određen stupanj slobode i neovisnosti o predlošcima iz kojih je kompilirao svoj *Molitvenik*. U radu će se provesti analiza sintetskom metodom, ali će se upućivati na jezične razlike u različitim tipovima tekstova. Pretpostavljamo da je dijelove teksta koji nisu biblijski, budući da je bio ro-

---

³ U Vrbniku je *Molitvenik* bio poznat i pod imenom *Knjižica popa Savata* jer je svećenik Ivan Volarić, koji je bio vlasnikom *Molitvenika*, pripadao vrbnjičkoj obitelji koju su zvali *Savat*. Knjižica je pod tim imenom bila i katalogizirana u Knjižnici obitelji Vitezić.

đenjem Grobničanin, pisao grobničkom čakavštinom pa će ova analiza ne samo pridonijeti boljem poznavanju glagoljaške baštine širega riječkoga okružja već će predstavljati i izvor za dijakronijska istraživanja grobničkoga govora⁴, ali i ikavsko-ekavskoga dijalekta kojemu pripada. Budući da lokalni dijalekatski idiomi nisu dostatni za izražavanje visokostiliziranih iskaza, ali i iz nastojanja da tekst dotjera i učini ga svečanim i izdignutim iznad govorne svakodnevice, G. Vnučić je jezik obogaćivao elementima hrvatskokrkveno-slavenske tradicije.

Dosadašnja istraženost

Koliko je poznato, *Molitvenik Gašpara Vnućića* prvi je u stručnoj literaturi spomenuo V. Štefanić (1960: 425–429) istražujući glagoljske rukopise koji su nastali na Krku ili se ondje čuvaju. Ondje je u vrbničkoj knjižnici pronašao *Molitvenik* i ovako ga opisao: „Mala knjižica koja danas broji ff. 44 formata 10 x 10 cm. Uvezana je u drvene korice ovijene smeđom, od dima potamnjenom kožom, a kopča je ispala. Papir ima filigranske znakove sidra u krugu tipa Briquet br. 557 iz g. 1572. i br. 558 iz g. 1573., a ima i znak anđela tipa Briquet br. 563 iz g. 1581. Razlika je međutim u tome što ovaj molitvenik ima uz sidro kontramarku AA. Knjižici nedostaje nešto listova, i to na početku 5 - 6 ff. Iza f. 17 jedan list i nešto listova na kraju. Na gornjem rubu razabira se starija glagoljska folijacija koja je bila napisana prije uvezivanja, jer je ponegdje presječena knjigoveškim nožem. Ali ta stara folijacija ne ide redom današnjih listova, nego ovako: na sadašnjem f. 1 - 6 nije vidljiva, na f. 7 - 14 nalazi se stara 32 - 39, na f. 15 nije jasna (kao da je 31, ali tekst se dobro nadovezuje), na f. 16 - 29 nije vidljiva, na f. 22 - 40 nalazi se stara folijacija 2 - 24. Taj nered u staroj folijaciji mogao bi se objasniti time, da je knjigovezac spojio u jedno dvije knjižice sa starom numeracijom, ili da je kod uvezivanja prvi dio knjižice s početnom numeracijom stavio na drugo mjesto“. Štefanić je iscrpno prikazao i sadržaj knjižice; transliterirao je naslove ili početne retke molitava sa svih četrdeset četiriju folija; donio prijepis cjelovite pjesme *Gospodin siše kako ěnac umileni* s 4. i 5. folije, koju

---

⁴ Grobnička je čakavština, zahvaljujući primarno radu Ive Lukežić, izvrsno istražena i na sinkronijskoj i na dijakronijskoj razini. Spomenut ćemo ovdje samo ključne radove koji ne samo da su pridonijeli spoznajama o povijesnoj dijalektologiji grobničkoga idioma već su napravili golem metodološki iskorak potvrđujući da srednjovjekovni i ranonovovjekovni pravni dokumenti mogu biti valjan izvor podataka za povijesnu dijalektologiju (Lukežić 1996; 2005).

je iz prozne prenio u stihovnu formu, cjelovitoga Isusova apokrifnoga pisma Abagaru s 18. folije, većega dijela molitve svetoga Grgura pape s 20. folije i manjega dijela molitve-zaklinjanja svetoga Leona pape za Karla Velikoga koja „obiluje najnevjerojatnijim formulacijama zazivanja u pomoć, zakletvama, križanjima i sl.”, a započinje Ivanovim evanđeljem (f. 21–42). Ističe i da je tekst pisan jezikom bliskim svakodnevnom i da je vjerojatno nastao na prostoru gdje se susreću čakavština i kajkavština (Štefanić 1960: 426). Na koncu navodi da se knjižica čuva u Vrbniku, ali i da se ne zna kako je onamo dospjela. Kao neizostavan dio grobničke kulturne baštine, *Molitvenik* spominje Ir. Lukežić (2002: 16). Na temelju Štefanićevih objava tekstova *Molitvenika*, S. Zubčić objavila je 2005. skicu jezične analize prema izlaganju što ga je 2002. godine održala na Znanstvenom skupu *Grobnišćina: tragovi, znakovi, smjerokazi*, a u istoj ga je, 7. knjizi *Grobničkoga zbornika* D. Deković (2005: 217, 224) tek uzgred spomenuo navodeći u bilj. 34 da je uspio pronaći primjerak *Molitvenika*.⁵ S. Sambunjak objavio je 2006. godine iscrpnu studiju u kojoj predlaže transformaciju dviju pjesama iz *Molitvenika* iz prozne u stihovnu formu (prema modelu koji je 1960. inaugurirao V. Štefanić) te njihovu nadopunu. Naime, osim pjesme *Gospodin siêše kako ênac umileni*, koju je primijetio V. Štefanić, S. Sambunjak nalazi još dvije rimovane strukture koje odgovaraju pjesmi: *Zdrava, divo Milostiva* 5v i *Čista i premilostiva divice* 3r.

Godine 2007. D. Deković je objavio izvješće o ponovnom nalazu *Molitvenika Gašpara Vnučića* u Vrbniku. Dva su zanimljiva trenutka u tom prilogu. Prvi je da autor ističe: „Naknadni istraživači rukopisa nisu ga (*Molitvenik*, op. a.) mogli pronaći, te se nakon Štefanićeve obradbe Vnučićev molitvenik duže vrijeme smatrao zagubljenim“ (Deković 2007: 23), a drugi da je Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine „godine 2002. pokrenula pokušaje njegova ponovnoga nalaza“ i da je u tijeku „obradba Molitvenika i priprema za njegovo kritičko izdanje“ (Deković 2007: 24). Iz istoga je priloga evidentno da je D. Deković pronašao *Molitvenik* početkom dvijetisućitih kod neke privatne osobe („dobrotom vlasnika izradio sam...“), nakon što je pregledao više zbirke glagoljskih rukopisa u Vrbniku, ali i da je saznao „vje-

---

⁵ Zanimljivo je da je Damir Viškanić na Znanstvenom i stručnom skupu *Grobnišćina: tragovi, znakovi, smjerokazi* održanom 1996. godine istaknuo kako upravo radi na tom rukopisu, što znači da on nije bio izgubljen, ali se ne zna pouzdano gdje je bio ni gdje ga je D. Viškanić dobio. Na podacima o rukopisu koji je Katedri Čakavskog sabora Grobnišćine bio izuzetno važan zahvaljujem njezinoj dugogodišnjoj članici Adi Maršanić.

rojatne razloge zbog kojih Štefanić nije naveo mjesto na kojemu je našao Vnučićev molitvenik“ (Deković 2007: 24), što dovodi u vezu s neimenovanim događajima iz Drugoga svjetskoga rata. Isti autor donosi i drugačiji opis rukopisa tvrdeći da je on imao najmanje 53 folije, tj. 106 stranica i da je istrgnuto 7 listova na početku i tri u sredini. Usporedi li se suvremeni faksimil, u njemu je 46 folija, a time da je od 19. ostao samo unutarnji rub, a tu foliju V. Štefanić nije brojio, dok je uz 17. i 18. foliju zbog nepoznatoga razloga numerirao kao 17a, a ne 19. Zbroji li se to, ispada da se broj folija u netom objavljeni pretisku i Štefanićevu primjerku podudara i iznosi 46 folija, ali se ne podudara s Dekovićevim opisom.

O načinu dospjeća *Molitvenika* u Vrbnik najviše saznajemo iz teksta A. Bozanića (2024: 105–109) koji zaključuje da ga je Knjižnici obitelji Vitezić u Vrbniku 1970. godine darovao svećenik Ivan Volarić *Savat* (u umetnutoj bilješci u knjigu stoji da je *dar popa Iva Volarića (Savata)*) koji ju je do tad čuvao u svojoj kući koju je, zajedno sa svim inventarom, naslijedio od svoga strica dr. Franje Volarića, velikoga zagovaratelja i zaštitnika glagoljice i bogoslužja na hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku te prvoga predsjednika Staroslavenske akademije na Krku. Vjerojatno je sakupljajući vrijednu građu, dobio i *Molitvenik* koji je čuvao, a potom ga predao svom nećaku koji ga je pak pred smrt 1976. predao Knjižnici obitelji Vitezić gdje se i danas čuva pod inventarnim brojem 6220, dodijeljenim mu pri inventarizaciji Knjižnice 2012. godine. Ostaje nejasnim kod koga je *Molitvenik* bio 2002. godine jer D. Deković ne spominje Knjižnicu kao mjesto „ponovnoga nalaska“ (iako bi svatko pri traženju ičega glagoljskoga u Vrbniku nakon župnoga ureda najprije posjetio Knjižnicu obitelji Vitezić), kao ni kada je vraćena i tko ju je vratio onamo kamo je 1970. zaprimljena.

U knjizi transliteracije je i vrijedan prilog M. Žagara (2024: 100–104) u kojem se posebno osvrće na pismovne značajke rukopisa ističući da „neke prepisivačke osobine iskazuju znatnije razlike kroz folije; raspored pojedinih glagoljskih slova (jerova ili jatova na primjer) ponegdje je različit, kao i razgođivanje teksta naslovima i podnaslovima, inicijalima, interpunkcijom, no te se različitosti uglavnom tumače ugledanjem u različite predloške s kojih se prepisivalo“ (2024: 101, 102). Utvrđuje i elemente latiničke i zapadnoćiriličke pismenosti ističući posebno važnost zapisa riječi *amen* na 2v foliji svim trima pismima. U pismovnom smislu G. Vnučić nije bio uvježban pisar, a u pisanju se inicijalnih slova koristi latiničkim modelima, što sve svjedoči o postupnoj dekadenciji prepisivačke djelatnosti u ranom novom

vijeku. To je razumljivo, s jedne strane zbog brojnih liturgijskih knjiga koje su bile u optičaju, ali ponajviše zbog razvoja tiska.

Molitvenik Gašpara Vnučića sastoji se od sljedećih tekstova:⁶

- Molitva Imenu Isusovu svetoga Bernardina Sijenskoga⁷ 1r – 2v
- Molitva nakon pričesti 2v
- *Čista i premilostiva divice* (pjesma) 3r
- *Molit(a)v s(ve)tomu anjelu* 3r – 4r, oracija 4v
- *Gospodin siēše kako ēnac umileni* (pjesma) 4v – 5v
- *Zdrava, divo Milostiva* (pjesma) 5v
- *Zdrava, s(ve)ta krvi Isukrstova* 6r
- Jutarnji blagoslov 6r – 6v
- *Spovid mnogo divota ka I(su)h(rst)u* 7r
- *Letanie Svete Marie devote* 7v – 16r
- Molitva protiv nagle smrti i od svega zla 16v – 17 av
- Molitva za putnike 17 av
- *B(ož)e milost(i)v' budi mani grešniku* – 17r
- *Molitva svetoj trojici zazivanje* 17v
- Isusovo apokrifno pismo Abgaru 18r – 18v
- Molitva svetoga Tome 19r – 19v
- Molitva za sretan put 19v – 20r
- Molitva svetoga Grgura pape 20r – 20v
- Molitva svetoga Leona pape (molitva zaklinjanja) 21r – 43r
- *[Molitva] grgura pape od 5 ran bož(j)ih* 43v – 44r
- Molitva svetoga Bernardina 44v
- Kolofon

---

⁶ Sadržaj *Molitvenika* prvi je donio V. Štefanić (1960: 426–429). Ovaj je sadržaj ponešto razrađeniji, u smislu izdvajanja manjih tekstnih cjelina, i usklađen je s novijim istraživanjima S. Sambunjaka (2006) o postojanju još dviju pjesama, uz onu koju je već ranije detektirao V. Štefanić. Folije se označavaju prema transliteraciji objavljenoj 2024. godine. U kurzivu su doneseni nazivi u tekstu naslovljenih molitava, a u normalu su navedeni oni koji nisu naslovljeni pa im je naslov pridjenula autorica rada.

⁷ U 6. redu 1r je pogreška pa stoji *simu* umjesto *sinu*.

Iz sadržaja *Molitvenika* jasno je da je riječ o najvećma kompilatorskom djelu koje je G. Vnučić sastavio za osobnu pobožnost. Osobito se često zazi-va pomoć i zaštita na putovanju (17 av, 23r), a prema formatu knjižice, koji je takav da može stati u ruku, moguće je pretpostaviti da ga je G. Vnučić nosio sa sobom. Sastavni je dio *Molitvenika* i Isusovo apokrifno pismo Abgaru. Do ovoga se nalaza znalo za samo jednu hrvatskoglagoljsku inačicu ovoga apokrifa i to onu u Tkonskom zborniku: „Poznata je samo poslanica o štovanju nedjelje u nekoliko prijepisa i jedan prijepis Poslanice Kristove edeskom caru Abgaru, koja se izgleda nosila kao amajlija“ (Grabar 1970: 27). Tekst je imao je magijsku moć pa na njegovu početku stoji: *U vsakom mesti va dne i v noći pri se[bi]* (18r), a i V. Štefanić ističe da je služio kao amajlija⁸ (1960: 426).

Jezična analiza

Molitvenik Gašpara Vnučića hibridne je strukture, a s obzirom na tek-stove u njemu izdvajaju se sljedeće tekstovne cjeline: molitve, tri liturgijske pjesme, litanije i jedna apokrifna poslanica. Budući da su sve neliturgijski tekstovi, u jezičnoj će se analizi primijeniti sintetička metoda (Hercigonja 1970; Eterović 2016), ali će se obavezno istaknuti i objasniti eventualne razlike među tekstovima ili tekstnim vrstama. Osim analize grafije, jezična će se analiza provesti i na fonološkoj i morfološkoj razini, s time da će se bilježiti i razlikovnije značajke na tvorbenoj i leksičkoj razini.

Grafija

Kako je već istaknuto, *Molitvenik Gašpara Vnučića* pisan je kurzivnom glagoljicom u jednom stupcu, što je karakteristično za neliturgijske tekstove. Grobnički ga je santez G. Vnučić ne samo uvezo, kako izrijekom stoji u kolofonu *Molitvenika*, već ga je osobno i napisao (Štefanić 1960: 429). M. Žagar (2024: 101, 102) primjećuje određene nekonzistentnosti u načinu

---

⁸ Tekstovi za koje se smatralo da su Kristova pisma u europskoj su kulturi često korišteni kao amuleti koji čuvaju od različitih zala i prirodnih sila (Hebing 2012: 211). Osim Isusove poslanice, tekst sa sličnom, zaštitničkom funkcijom je Molitva svetoga Leona koja pripada vrsti štitećih nebeskih poslanica nazvanih Prière de Charlemagne. Halliday ih je nazvao Pismima pape Leona, a namijenjena su zaštititi doma i imanja, uspješnom porodu ili neranjivosti. Pisma su namijenjena Karlu Velikom i u nekim je verzijama Karlu pismo poslao sv. Juraj ili arhandeo Mihael da ga zaštititi u bici protiv Saracena u Roncesvallesu 785. godine, dok mu je u drugoj inačici pismo uputio izvjesni papa Leon koji je zauzvrat dobio pismo od anđela (Hebing 2012: 211).

bilježenja poluglasa i jata, ali to pripisuje utjecaju izvornika. O samom rukopisu piše sljedeće (Žagar 2024: 102, 103):

„U ispisu dominira birana i pažljivo izvedena kurzivna glagoljica s očekivanim osobinama dotičnog vremena i prostora (...). Intervencijama crvenom bojom u pojedine retke ili kratice (osobito svetih imena) tekst se u prvom dijelu knjižice dobro razgođuje, pa se čitateljevo oko puno lakše može snalaziti u tekstu čitanje kojega nerijetko mora prekidati. Kroz tekst je zamjetna prisutnost elemenata latiničke i zapadnoćirilичke pismenosti. Na f. 2v stoji amblematski trojni zapis zaključnoga Amen u sve tri hrvatske povijesne pismovne inačice: latinicom (s inicijalnim A), glagoljicom i hrvatskom ćirilicom (usp. ovdje na str. 6), što nas izrazito podsjeća na hrvatsku povijesnu tropismovnost. Prisutnost latinice očigledna je i u pisanju inicijala U (...), G, Z (...). Glagoljski inicijali također nisu vješto pisani; tek odražavaju uzore iz glagoljskih liturgijskih knjiga. Njihova izvedba potvrđuje da pisar nije u tom poslu uvježban, kao ni u pisanju ustavnom glagoljicom.“

U tekstu su potvrđene brojne dvoslovne (najčešće su one s o kao drugim slovom) i četiri troslovne ligature (*vdo*, *tvo*, *sto*, *gdn*).

Znak za poluglas bilježi se apostrofom koji je kadšto teško čitljiv. On najčešće dolazi na kraju riječi ili u poziciji ispred jata ili sekvencije *-ji/-je* pri sekundarnoj jotaciji (*razdilen'ji* 3r, *odlučen'ê* 4r, *odručen'je* 4r, *prošćen'ê* 20r, *zlamen'ju* 21v, *štovan'jem* 21v, *umilen'jem* 21v, *dobroskončan'ê* 22r, *putovan'ju* 23r, *pošten'ê* 24r, *napravlē'i(e)m* 24r, *zdrav'je* 24v, *utišen'ê* 25r, *milosrd'ê* 27r, *prošćen'ê* 29r, *želč'ju* 19v i dr.). Vrlo je čest i u riječi tvorenih s osnovom *an'jel-* i *arhan'jel-* (*an'jelska* 13r, *arhan'jeli* 16v, *an'elov* i *arhan'jelov* 26r; ali i *arhanjele'* 17r). Ostali se primjeri ne mogu podvesti pod isto pravilo i nesustavni su (*griš'niku* 17r, *ven'ce* 3v, *zašč'ćenie* 19v, *moli't'vu* 22r i dr.). U transliteraciji koja predstavlja korpus za istraživanje, u dijelu je primjera stavljen znak za poluglas nakon vokala. Vjerojatnije je da je tu riječ o punktuaciji.

Grafem *ê* dolazi samo u funkciji sekvencije *ja* (*proliêl'* 1r, *tvoê* 1v, *nepriêtela* 2v, *ê* 2v, *tamiên'* 4r, *siêše* 4v, *ênac* 4v, *priêl'* 5r, *spaseniê* G jd. 6v, *dêvlīh* 14v, *aleluê* 17r, *mariêmi* 20r, *êkovom'* 24v, *hoêhu* 28v, *moê* 36r, *dostoên'* 44r i dr.).

Fonem /j/ najčešće se bilježi grafemom *ĵ* (*mojoi* 1v, *vlij* 2r), a u sekvenciji *ju* grafemom *û* (*navišćeniju* 13v, *ljudova* 17a r).⁹ Rjeđe se bilježi grafemom *i*,

⁹ U transliteraciji iz koje su preuzimani primjeri, ne koriste se grafemi *ĵ* i *û* već *j* i *ju* pa je tako i citirano.

najčešće na apsolutnom kraju riječi (*tvojoj* 17a r, *boi* 22v, ali i *blaguite* 26r) ili se pak ne bilježi (*vraćenie* 18r, *marie* 22r, *an'driem* 24v).

Fonem /l/ najčešće se piše grafemom *l* (*sinovla* 26v, *nepriêtel'* 27r, *kralueš* 30r), a sekvencijom *lj* samo u riječi *veselje* (*veselji* 6v, *veselje* 35v). Fonem /ń/ piše se s *n* sustavno u oblicima osobne i posvojne zamjenice za 3. lice (*nega* 44v, *nih* 23v, *nim* 23v, *negovu* 13v), a često i u ostalim riječima (*okruneni* 4v, *neoskvrnena* 10r). U dvjema potvrdama istoga oblika (*poman'kaju* 37r, 38r) piše se grafemom *n* i apostrofom. Fonem je /ń/ najčešći u primjerima nastalim od sekundarne jotacije čija je grafija opisana u paragrafu o poluglasu.

Slototvorni se /r/ sustavno bilježi bez popratnoga vokala (*umri* 23r, *smrt* 26r, *krvu* 41v), osim u primjeru *umarl* u marginalnom zapisu na zadnjoj korici knjige. Na početku teksta i u litanijama stoji leksem *semrti* (1r, 14r) preuzet iz hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika.

U nešto primjera u rubrikama i u inicijalima, fonem /v/ bilježi se grafemom *u* (*huala* 42r, *slaua* 42r), kako je opisao M. Žagar.

Glasovi

Poluglas je sustavno vokaliziran u *a* (*konac* 4v, *ênac* 4v, *otac* 41v, *vazda* 31r, *sam* 31v, *mogal* 44v), a česti su i primjeri vokalizacije poluglasa u slabom položaju, tipični za čakavštinu, osobito u oblicima zamjenice *ja* (*mane* 1r, *mani* 3v, *manom* 6v (ali i *mnom'* 42r), *manu* 26v), ali i *kadi* 6r, 41v; *va* 17v, 23v.

Refleks jata najvećma slijedi pravilo Jakubinskoga i Meyera što tekst može povezati s grobničkom čakavštinom (ali jednako tako i s cijelim ikavsko-ekavskim sjevernočakavskim područjem): ikavski refleksi: *človik* 1r, *divo* 11r, *divic* 13r, *divu* 24v (mnogo su rjeđi primjeri s ekavskim refleksom: *devi* 1r, 30v), *kripko* 1v, *grihov* 2v, *vrimo* 2v, *biše* 3r, *umriti* 5r, *razdiliti* 5r, *lipa* 11v, *bižite* 17a r, *vridnost* i *kripost'* 21v, *viki vikov'* 32r, *pobignu* 34v, *dilajucah* 38v i dr.; ekavski refleksi: *verovati* 1r, *verujućih* 2r, *večnu* 2r, *verni* 3v, *telo* 2v, *veki vek* 2v, *kolena* 3r, *ispovednikov* 13r, *koren* 17a r, *iscelenie* 20v i dr.). U nekim su tekstovima, u kojima je (znatno) veći broj hrvatskocrkvenoslavenskih elemenata, ekavizmi češći. Neki leksemi dolaze s obama refleksima, npr. *kriposti* i *krepost'* 16v; *viki vikov'* 32r i *veki vek* 2v.

Prednji se nazal iza *j* sustavno ostvaruje kao *a* i bilježi znakom *ê*. Riječ je o oblicima leksema *język* i *prijęti* (*êzik* 28r, *êziki* 32v, *êzikom'* 38r; *priête* 4r, *priêl* 5r, *priêtie* 11v, *priêše* 23v, *priêti* 23v). Samo je jedna potvrda refleksa *e* u glagolu (*prieli* 5v). Dvije su potvrde prelaska prednjega nazala u *a* iza *č* (*počalo* 23r, 42v).

Slogotvorni *l* ima različite ostvaraje. Dok u imenice u značenju ‘žuč’ pretežu potvrde s neizmijenjenim sonantom (*žlči* 15v, 20v), a isto je u primjeri *slzni* 15v, ili skupinom *el* (*želč’ju* 19v), u oblicima riječi tvorenih od pridjeva u značenju ‘pun’ i imenice u značenju ‘dug’, refleks je samo *u* (*pun* 1r, *ispune* 4v, *ispun* 23v, *ispuniti* 33r; *dugi* 24r, *dužnikom* 24r, *dugovanju* 25v). Pridjev u značenju ‘puten, tjelesan’ ima različite reflekske (*plt’* 23v, *putenoga* 14, *puti* 23v, *putalskie* 23v). Oblik *putalskie* 23v varijanta je očekivanoga *pultaskie*, ali u njemu dolazi do premetanja *l* iz sekvencije *ul* uz sljedeći vokal (*a*). S obzirom na posebnost takva postupka, ali, još više, s obzirom na to da je u izvorniku grafem *u* naknadno upisan iznad grafema *p* i *t*, što jasno upućuje na to da je leksem na neki način zbunjivao pisara, spomenuto je premetanje *l* vjerojatno samo pisarska pogreška.

Dvije su potvrde neutralizacije *o* i *u*: *devotu* 21r¹⁰ prema *devoto* i *omij* 2v prema *umij*, a ta je neutralizacija činjenicom sjevernoistarskih govora bužetskoga tipa (Kalsbeek 1984/1985: 314–316 i dr.).¹¹ Ipak, riječ je samo o dvama primjerima, usto iz različitih tekstova, i bilo bi presmjelo izvoditi takav zaključak o vezi *Molitvenika* s bužetskim krajem.

Refleks primarne skupine *dj redovito je *j* (*meju* 2r, *slae* 2v, *pohojenje* 3r, *poroeniem* 4v, *potvrena* 23r, *vienimi* i *nevienimi* 25r, *viêhu* 28v, *prihaêju* 29r, *utvrjena* 29v i dr.), dok se u sekundarnoj skupini jotacija najčešće ne provodi (*milosrd’e* 27r). Sekundarna se jotacija ne provodi niti u drugim skupinama. Konsonanti se od *j* odvajaju znakom za poluglas (*razdilen’ji* 3r, *zdrav’je* 24v, *želč’ju* 19v).

Rotacizam je gotovo sustavan, ali su potvrđeni i oblici sa *ž*: *more* 1r, *ništare* 1v, *premora* 21r, *nere* 29r, ali i *premože* 17a te *negože* 23r u Ivanovu evanđelju.

Bilješke o oblicima

Ovaj rad nema pretenziju ponuditi sustavan morfološki opis rukopisa već ćemo se zadržati samo na onim značajkama koje razlučuju hrvatski crkvenoslavenski jezik od onodobne čakavštine. Budući da je *Molitvenik* po svojoj prirodi zbornički tekst, on je pisan nižim registrom hrvatskoga cr-

¹⁰ U knjizi je pogrešno transliterirano.

¹¹ Pojava je opservirana i u drugim istarskim govorima, primjerice u žminjskom (Kalsbeek 1998: 56), ali i u dijelu južnih labinskih kakav je primjerice govor Gornjega Rapca (Ivić 1961: 208).

kvenoslavenskoga jezika u koji prodiru brojni elementi govorne čakavštine. Usto, jezik je različitih tekstova različit ovisno o tipu teksta i o predlošku iz kojega ga je G. Vnučić prepisao. S obzirom na to da su najveće razlike upravo na morfološkoj razini, ovdje će se skrenuti pozornost i na jezičnu nehomogenost rukopisa, svojstvenu svoj zborničkoj literaturi.

U G jd. određenih pridjeva i neosobnih zamjenica muškoga roda preteže čakavski dočetak *-ga* (*nedostoinoga* 1r, *krhkoga* 3v, *dragoga* 15v; *toga* 1r, *moega* 3v, *našega* 16v i dr.). Potvrda s dočelnim *-go* nema mnogo (*zlagoga* 2v, *sv(e)toga* 13v, *roenago* 16v, *poražajućago* 20v, *živago* 27r; *tvoega* 15r, *ego* 23v, *koga* 30v). Distribucija je starijih oblika nesustavna pa će primjerice u litanijama sustavno dolaziti zamjenica *tvoega*, ali i pridjev *dragoga* 15 r, čak i na istoj stranici. Dio molitve svetoga Leona pape je i početak Ivanova evanđelja s brojnim potvrdama zamjenice *ego* (23v), a oblici s dočelnim *-go* (*večnago* 30v) prevladavaju i u dijelu iz Muke u kojem se Isus predaje i to u dijelu Isusova upravnoga govora (*koga* 30v, 31r).

Rijetko su očuvani stari, dugi oblici pridjeva i zamjenica (*blagoe* 4r, *moe* 6v). U tekstu je dvaput potvrđen hrvatskokrkenoslavenski oblik *tvoeju* (19v, 20r).

U morfologiji osobne zamjenice *ja* u svim padežima osim u genitivu (*mene* 1r, 29v, 30r) supstoje osnove *men-*, *man-* i *mn-*, ali prevladavaju *men-* i *mn-*: D jd. *meni* 4r, 17r / *mani* 3v, 4v, 19v / *mane* 3v; L jd. *mni* 33v; A jd. *mane* 1r, 41v / *mene* 7r, 17r; I jd. *manom* 6v, *manu* 26v, ali prevladava *mnom* 17a v, 27r, *mnom'* 30r. Instrumental zamjenice *ti* je hrvatskokrkenoslavenski *toboju* 4r, 18v i *tobom* 2r, 5r, 41v, a po jedna je pojava *sobom* 23r i *sobu* 18v. Isto kao i u dijelu muke inkorporiranu u molitvu sv. Leona pape, tako i ovdje Isus kada govori o sebi, rabi hrvatskokrkenoslavenski oblik *toboju* (*zač ê s toboju esam*), a kada se zamjenica odnosi na Abgara, rabi čakavski oblik *sobu* (*koju vazda sobu nosi*).¹²

U morfologiji imenica ženskoga roda dokinuta je opreka po palatalnosti i u G jd. i A mn. potvrđuje se najvećma nastavak *-e*: G jd. *dive* 2r, 6r, 22r, *ruke* 40r, 40 v, *noge* 43v, *pravde* 11v, *glave* 15v, *vode* 22v, *hvale* 30v; A mn. *ruke* 36r. Nastavak *-i* je u primjerima: *devi* 1r, 2v, 30v, 43r, *ruki* 19v, 20 r, *nogi* 19v, 20 r, potomje u molitvi sv. Tome i molitvi za sretan put koje imaju veći broj hrvatskokrkenoslavenskih značajki.

¹² Stilska diferenciranost uporabe oblika osobnih zamjenica ili njihovih inačica u ovisnosti o tome govori li Bog, Isus ili čovjek potvrđena je i u drugim hrvatskologoljskim tekstovima (Damjanović 1992/1993: 103).

U L jd. imenica m. i s. roda prevladava noviji nastavak *-u* (*domu* 17a r, *boju* 22v, *oglavničku* 34v, *nazaratu* 3r, *sudu* 17r, *putu* 22v; *mestu* 21r, *srcu* 5r, *moru* 21r). Rijetke su potvrde nastavka *-i* u s. r (*mesti* 18r, 22v), s time da je prva pojavnica u naslovnom retku. Isti je nastavak gotovo sustavan u imenica m. r. kojima osnova završava palatalom u kojih je taj nastavak bio i izvorni (*ognji* 17a r, *križi* 6r, 6v, 14v, 19v, 20v, 25r 35v). Samo se triput javlja nastavak *-u* (*križu* 35r, 41v, 43r) u molitvi pape Leona.

U I jd. ž. r. je *-om* (*pomnom* 21v, *divicijom* 21v, *sviđom* 23r). Samo je jedna potvrda kontrahiranoga nastavka *-u* (*ruku* 8v). Potvrđen je I jd. *i*-deklinacije *mastiju* 20v.

U G mn. imenica m. r. prevladava nastavak *-ov* (*grihov* 2v, *grihov'* 26r, *an'elov* 26r, *arhan'jelov* 26r, *poglavnikov* 26r, *prorokov* 26v, *mučenikov* 26v, *ispovednikov* 26v, *vikov'* 32r, *pukov'* 35v), a rjeđi je nulti nastavak (*patrêrah* 26v, *apustol* 26v, *rab* 16r, *nepriêtel'* 17r) koji je dominantan u imenica glavne deklinacije ž. r. (*sirot* 9r, *divic* 26v, *ruk* 15r, *nog* 15r, *rabin* 16r). Potvrda za s. r. je malo, ali ovjeravaju nulti nastavak (*nebes* 10v).

U prezentu glagola 1. l. jd prevladavaju nastavci s dočetnim *-m* (*molim* 1r, *pohv(a)lim* 2v, *poginem'* 17r, *klanam* 20v, *zausnem* 28r, *budem* 24v, *ufam'* 39r, *preporučam* 25v, *posramuem'* 34r, *zazivam* 41r i dr.). Rjeđe su potvrde nastavka *-u* (*vzdaju* 3v, *molu* 6r, 24v, *veruju* 6v, *šalu* 18v, *posramuju* 35v). U 3. l. jd. i mn. reducirano je dočetno *-t* (3. jd.: *bude* 4r, *obrani* 17r, *očuva* 17r, *zdrži* 17r, *pohodi* 17r; 3. mn.: *vnidu* 2r, *gredu* 2r, *budu* 4r, *dvižu* 5r, *posramuju* 34r). Primjeri s dočetnim *-t* iznimno su rijetki (*budet* 19v, u molitvi sv. Tome, *svedetelstvuet'* 23v i *proidet'* 39r u Ivanovu evanđelju koje je dijelom molitve sv. Leona pape).

U 2. l. jd. samo je iznimno *-ši* (*uslišiši* 16r, *isprošiši* 16r u litanijama, *daeši* 28v u molitvi sv. Leona pape, te *živeši* i *kralueš'i* 44r na samom kraju knjige). 1. l. mn. uvijek ima *-mo* (*molimo* 14v, *pomolimo* 31v), a specifičan je i za hrvatske crkvenoslavenske tekstove uobičajen, ovdje jednom potvrđen oblik *podaste* 16v.

Potvrđeni su aoristi (*reče* 30v, *povedoše* 4v, *osudiše* 4v, *mogoše* 32r) i imperfekti (*siêše* 4v, *biše* 30v, 28v: *viêhu*, *slišahu*, *hojahu*, *vstaêhu*, *hoêhu*, *govorahu*, *postaêhu*, *ozdravlivahu* u molitvi sv. Leona pape), ali se prošlost često izražava perfektom. Zanimljiv je, jednom potvrđen oblik imperfekta glagola *biti* u 1. l. jd. – *bihi* (34r). Kako se taj oblik vezivao isključivo uz sjeverni, ekavski čakavski prostor, V. Štefanić (1960: 426) na temelju njega (i nekih drugih značajki) pretpostavlja da je tekst mogao nastati negdje na

prostoru sjeverne Istre („kajkavsko-istarska blizina“). Prema suvremenim istraživanjima I. Eterović, riječ je o obliku koji se „vezuje ponajprije uz sred-njočakavsko područje, odnosno čakavski ikavsko-ekavski dijalekt“ (Eterović 2021: 133) i koji je rijedak ne samo u liturgijskim već i u pravnim tekstovi-ma. Na temelju tih spoznaja, moguće je nastanak *Molitvenika* ubicirati istočnije od Štefanićeva prijedloga – na čakavsko ikavsko-ekavsko područje (to potvrđuje i refleks jata), možda čak i Vnučićeve rodne Grobnišćine.

Participi i njihova sklonjivost jedan su od markantnih stilističkih ele-menata hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika i upućuju na visok stil uobičajen za liturgijske tekstove. Koncentracija participa u rukopisu znat-no varira pa ima tekstova u kojima ih nema ili su indeklinabilni, do onih u kojima su brojni i obavljaju funkcije koje imaju i u hrvatskom crkvenosla-venskom jeziku. Dominira aktivni prezentov particip koji se uglavnom javlja u G ili D mn. (*ufajućih*, *verujućih* 2r, *gospostvujućih* 7r, *vapijućih* 16r, *vi-sećumu* 20v, *ispovijajući* 20r, *govorećim* 20r, *verujući* 23v, *gredućago* 23v, *hotećih* 32r, *smijuća* 33v, *hoti* 44r) dok je aktivni 1. preteritov particip mno-go rjeđi (*umrvšim* 16r, *rodivšê* 6v). Posebni su oblici *spećiga* i *bdećiga*¹³ 22v koje je zamijetio još V. Štefanić (1960: 425) i na temelju njih pretpostavio da je rukopis morao nastati negdje na sjevernočakavskom prostoru. U molitvi za sretan put i u pjesmi *Čista i premilostiva divice* potvrđeni su deklinabilni oblici pasivnoga prezentova participa (*vidime i nevidime* 3r; *vi-dimih i nevidimih* 20r).

Zamjenica *sa, sja, se* rijetka je, ali potvrđena (*sie* 20r, *sega* 4r, 4v).

U tekstu je sustavna kontrahirana zamjenica *ki, ka, ko*. Nekontrahirana je potvrđena samo dvaput (*koji* 41v, 43v) na kraju rukopisa, u molitvi sv. Leona pape i u molitvi sv. Grgura, i jednom (*koje* 43v) u molitvi sv. Grgura.

Zamjenica *ča* potvrđena je 9 puta (1v, 18r i dr.), a prilog *zač* triput (2r, 18v, 41r). Jednom je potvrđeno *š'to* 33v, u jednom od zaklinjanja u molitvi sv. Leona pape, i triput *štogoder* 17a r, 28r, 34v, posljednje dvije u istoj kon-strukciji: *da mi štogoder učini č(lovi)k*.

U rukopisu dominira prijedlog *va/v*, ali se potvrđuje i *u* (1v, 2v, 5r, 17 r i dr.), a njime se izražavaju i prostorne (*u nazaratu* 3r) i vremenske (*u vrime* 2v, *u dan* 2v) relacije.

¹³ U knjizi transliteracije stoji „speći ga bdeći ga“.

Jedna je od važnih značajki po kojima se hrvatski crkvenoslavenski jezik razlikuje od šesnaeststoljetne čakavštine način je tvorbe imenica s apstraktnim i glagolskim značenjem. Dok u hrvatskom crkvenoslavenskom prevladava sufiks *-ie* (HCJ 2014: 129), u čakavštini je *-n'je*, u različitim grafijskim inačicama o kojima je bilo prethodno rečeno. U cijelom rukopisu vrlo su brojne imenice tvorene sufiksom *-ie* (*bezakonie* 1r, *pomilovanjem* 1v, *spasenie* 2r, *molenie* 4r, *poroeniem* 4v, *naučenîe* 9v, *vraćenie* 18r, *otpušćenie* 26r, *izdaniê* 38r), a osobito u nekim dijelovima molitve sv. Leona pape česti su i čakavski oblici (*odručen'je* 4r, *prošćen'ê* 20r, *štovan'jem* 21v, *umilen'jem* 21v, *utišen'ê* 25r, *prošćen'ê* 29r, *zazivan'je* 30v, *zaščîćen'je* 30v, *nasićen'je* 41v, 42v: *stvoren'ê*, *odkuplen'ja*, *putovan'ê*, *utišen'ê*, *cehan'ê*). Zanimljivo je da se na 42v stranici nalaze potvrde čakavske tvorbe, ali i leksem *spasenie*. Brojne su i imenice i pridjevi tvoreni sufiksom *-astvo-*, ali su one koncentrirane u molitvi sv. Leona pape, i to u onim njezinim dijelovima koji su iz Ivanova evanđelja, u molitvi Očenaša ili u tekstu blagoslova (*božastvenim'* 24r, *cesarstvo* 24r, *veličastvo* 26v, *božastvo* 26v, 42v, *človičastvo* 27r, *množastvo* 37v).

Kako je i očekivano u tekstu zborničke prirode, rukopis kao cjelina nema koherentan jezik. Dobro je poznat razlog tomu, a to je činjenica da je pisar kompilirao tekstove iz različitih drugih rukopisa i od njih stvarao svoj rukopis, ne redigirajući ih. On je dakle bio urednik u smislu sadržaja rukopisa, ali ne i jezični redaktor. Ne odnosi se to samo na biblijske tekstove ili temeljne molitve u koje se zbog njihove liturgijske i dogmatske vrijednosti ni inače nije znatnije zadiralo, već i na tekstove koji nisu bili toliko otporni na izmjene, poput litanija.

S obzirom na tip jezičnih infiltracija iz hrvatskog crkvenoslavenskog jezika razlikuju se one leksičke, u smislu pojedinačnih leksema ili gramatičkih oblika, najčešće morfoloških, koji se preuzimaju u tekst kao stilogeni elementi i gotovo sustavno supostoje s istovrsnim/istoznačnim vernakularnim, ovdje čakavskim oblikom. Tako su primjerice u zadnjem dijelu molitve sv. Leona pape sustavni oblici glagolskih imenica s čakavskim *-n'je* (Zdravo počalo našega *stvoren'ê*, Zdrav odkupe naš(e)ga *odkuplen'ja*, Zdravo brašno našega *putovan'ê*, Zdravo utišen'ê našega *cehan'ê* 42v), a zadnji leksem u tom nizu ima hrvatski crkvenoslavenski nastavak *-ie* (Zdravo *spaseniije* našega *spaseniê* 42v). Razlog je tomu nedvojbeno i snaga leksema *spaseniije* kao temeljne kršćanske istine, a možda i položaj leksema na kraju zaziva. Ostatak teksta je čakavski. Isto je i s leksemom *množastvo* tvorenu po modelu hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika, koji sam G. Vnučić bilježi u svom osobnom zapisu na stranici 39v, paralelno s oblicima koji u hrvatskom crkvenosla-

venskom ne dolaze, poput primjerice nastavka *-u* u I jd. ženskoga roda i dočetnoga *-ga* u G jd. m. i s. r. određenih pridjeva i neosobnih zamjenica (*koga* 37v).

Drugi se tip infiltracija odnosi na određene formule koje postoje kao stalna mjesta, najčešće u molitvama. Potvrda je tomu izraz *ki živeši i kralueši z bogom* (44r) koji se potvrđuje u molitvi Grgura pape. Riječ je o poznatom i učestalom zazivu koji obično dolazi na kraju molitve, kao i ovdje. U ostatku teksta svi oblici prezenta 2. l. jd. imaju nastavak *-š* (*uražueš, pomišlueš* 43v).

Treći je tip tekstni i odnosi se na preuzimanje tekstova iz drugih rukopisa, najčešće, ali ne isključivo, liturgijske prirode. Takvih primjera u rukopisu ima dosta, a ovdje ćemo, kao egzemplarne, izdvojiti samo tri: 1. U sklopu Molitve sv. Leona pape, koja predstavlja skupinu molitava i zaklinjanja, inkorporiran je uvodni dio Ivanova evanđelja (23r, 23v) koji je u cjelini pisan hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom, a jedina je inovacija uporaba zamjenice *koi* koja supostoji s *iže* (23v); 2. Litanije su jezično vrlo složene. Dok u zazivima supostoji elementi obaju jezika (elementi hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika znatno su češći na leksičkoj i tvorbenoj razini (*podainosti* 10r, *božastveni* 12r, *zdrženie* 12r), na morfološkoj su razini dominantni čakavski elementi (pretežit nastavak *-ov* u G mn. m. r., dočetno *-ga* i dr.). Međutim, jezik molitve koja dolazi na kraju litanija čisti je hrvatski crkvenoslavenski s gotovo dosljednim *-go* (*tvoego* 15r – 7 puta (ali jednom i *dragoga* 15v)); deklinabilnim participima (*vapijućih* 16r, *umrvšim* 16r); nastavkom *-ši* u 2. l. jd. prezenta (*uslišiši* 16r i dr.); 3. Molitva za sretan put 19v – 20 r pisana je sustavnim hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom, uključujući i uporabu iznimno rijetkoga pasivnoga prezentova participia (*vidimih i nevidimih'* 20r). Ipak, u G jd. m. i s. r. određenih pridjeva dolazi čakavsko *-ga* (*križnoga* 19v, *našega* 20r).

Četvrti tip je funkcionalan i njime se uporabom jezičnih sredstava karakterizira lik (najčešće Isus), tj. njegova važnost. Što je lik važniji, to je jezik bliži hrvatskom crkvenoslavenskom. Tako je u zaključnoj molitvi litanija strogo diferencirana uporaba dočetnoga *-go* ili *-ga*. Hrvatskocrkvenoslavensko *-go* sustavno je u sintagmi *sina tvoego* (15r) gdje se zamjenicom izriče pripadnost Mariji kojoj su litanije i posvećene. Kada se odnosi samo na Isusa, dolazi *-ga* (*dragoga sina* 15r). Istu funkciju u Isusovu pismu Abgaru ima instrumental zamjenice *ti* u hrvatskocrkvenoslavenskom obliku *toboju* 18v koju Isus rabi govoreći u 1. licu (zač ê s *toboju esam* 18v), a u kada se odnosi na druge, primjerice na Abgara, rabi se čakavski oblik *sobu* (koju vazda *sobu* nosi 18v).

Ovaj kratak pregled analize funkcionalnosti hrvatskokrkvenoslavenskih elemenata u *Molitveniku Gašpara Vnučića* ne pretendira na iscrpnost i njime nisu analizirane sve pojave. Njegova je funkcija pregledna i poticaj na temeljitija tekstološka i stilistička istraživanja. Neovisno o tome, iz navedenih je primjera jasno da su hrvatskokrkvenoslavenski jezični elementi u *Molitveniku Gašpara Vnučića* elementi visoke stilske vrijednosti i njima se podiže (ili zadržava) visoka umjetnička vrijednost teksta.

Zaključak

Analizirani rukopis po svojoj je prirodi skup molitava, blagoslova, zaklinjanja, litanija i pjesama koje je kompilirao, zapisao i osobno uveo u grobnički santez Gašpar Vnučić, o čemu saznajemo iz zapisa koje je ostavio u knjizi i na stražnjoj korici. Jezik je ovoga rukopisa čakavski što se potvrđuje najvećma primjerima čakavske vokalizacije slabih poluglasova, ikavsko-ekavskom refleksacijom jata (uz neizostavna odstupanja), refleksom *j* primarne jotacije skupine *dj*, *a*- refleksom prednjega nazala iza palatala te uporabom zamjenice *ča* i njezinih kompozita. Sve su ove značajke potvrđene u starijim grobničkim tekstovima (Lukežić 2002; Lukežić 1996, 2005), kao i u suvremenom čakavskom govoru, ali ni jedna od njih nije diskriminativna u smislu dostatnosti da se kaže da je tekst pisan Vnučićevom rodnom grobničkom čakavštinom. Usto, svaka ova značajka ima i primjere odstupanja koji mogu biti uvjetovani nizom čimbenika (predloškom, pisarovom namjerom i dr.). Tekst najvećma ima i čakavsku morfologiju, ali i varijante iz hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika.

Analizom elemenata iz hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika utvrđeno je da u pojedinom tekstu oni mogu biti na razini pojedinačnih leksema, na razini fiksnih formula, poput zaziva, na tekstnoj i na funkcionalnoj razini. Iz takvih se pojavnosti može zaključiti da su pismeni ljudi onoga vremena i hrvatski crkvenoslavenski i čakavski jezik smatrali različitim dijelovima istoga jezika, s time da je svaki imao svoju funkciju: čakavski je omogućavao razumljivost, a time i funkcionalnost teksta, dok je hrvatski crkvenoslavenski jezik predstavljao svojevrstan stilistički izvor iz kojega su se ekscerpirale i inkorporirale one značajke koje su tekstu davale umjetničku vrijednost.

Izvor

Molitvenik Gašpara Vnučića 1568., ur. Kremenčić, D., Korničić; Vrbnik; Novi Vinodolski: Katedra Čakavskog sabora Korničić; Vrbničko kulturno društvo „Frankopan“; Naklada Kvarner, 2024. (faksimil).

Molitvenik Gašpara Vnučića. Knjižica popa Savata iz Biblioteke Vitezić u Vrbniku, 1568. godina, ur. Kremenčić, D., Korničić; Vrbnik; Novi Vinodolski: Katedra Čakavskog sabora Korničić; Vrbničko kulturno društvo „Frankopan“; Naklada Kvarner (transliteracija)

Literatura

Bozanić, Anton (2024) Kako je molitvenik Gašpara Vnučića dospio u Knjižnicu obitelji Vitezić u Vrbniku, u: *Molitvenik Gašpara Vnučića. Knjižica popa Savata iz Biblioteke Vitezić u Vrbniku, 1568. godina*, ur. Kremenčić, D., Korničić; Vrbnik; Novi Vinodolski: Katedra Čakavskog sabora Korničić; Vrbničko kulturno društvo „Frankopan“; Naklada Kvarner, 105–109.

Damjanović, Stjepan (1993) „Hrvatski glagoljaši i počeci hrvatskog književnog jezika“, *Croatica*, 23/24, Zagreb, 37–38–39, 93–106.

Deković, Darko (2005) „Glagoljica u Grobniku“, *Grobnički zbornik*, 7, 211–226.

Deković, Darko (2007) „Ponovni nalaz molitvenika Gašpara Vnučića“, *Grobnički zbornik*, 8, 23–28.

Eterović, Ivana (2016) O jeziku hrvatskoglagoljskih zbornika neliturgijskoga sadržaja: perspektive novih istraživanja, *Meandrima hrvatskoga glagoljaštva*, ur. Kuštović, T.; Žagar, M., Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 109–118.

Eterović, Ivana (2021) „Tragom čakavskoga imperfekta na *-hi* u sinkroniji i dijakroniji: prilog povijesnoj dijalektologiji“, *Kroz prostor i vrijeme. Zbornik u čast Miri Menac-Mihalić*, ur. Frančić, A.; Kuzmić, B; Malnar Jurišić, M., Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF press, 121–138.

Fučić, Branko (1982) *Glagoljski natpisi*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Hebing, Rosanne (2012) „The Textual Tradition of Heavenly Letter Charms“, u: *Secular Learning in Anglo-Saxon England*, ur. Chardonnens, L. S.; Carrella, B., *Amsterdamer Beiträage zur älteren Germanistik*, 69, 203–222.

- Hercigonja, Eduard (1970) *Jezik glagoljaške neliturgijske književnosti 15. stoljeća i Petrisov zbornik*, doktorski rad, Zagreb.
- Grabar, Biserka (1970) „Apokrifi u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti“, *Croatica*, 1 (1), 15–28.
- HČJ (2014) *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, ur. Mihaljević, M., Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Staroslavenski institut.
- Ivić, Pavle (1961) „Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, VI, Novi Sad, 191–212.
- Kalsbeek, Janneke (1984./1985) „Neke fonološke i morfološke osobine govora Nugle u sjevernoj Istri“, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 27–28, 313–320.
- Kalsbeek, Janneke (1998) *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*, Amsterdam: Studies in Slavic and General linguistics.
- Lukežić, Irvin (2002) *Knjiga brašćine sv. Marije Tupačke u Grobniku*, Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Lukežić, Iva (1996) „Hrvatski jezik u grobničkim urbarima iz 1610.-1612. i iz 1726.“, *Grobnički zbornik*, 5, 319–330.
- Lukežić, Iva (2005) Jezik grobničke brašćinske knjige (16. i 17. stoljeće) kao dijalektološki predložak, *Drugi Hercigonjin zbornik*, ur. Damjanović, S., Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 223–246.
- Sambunjak, Slavomir (1982) *Bernard od Clairvauxa u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti*, magistarski rad, Zadar.
- Sambunjak, Slavomir (2006) „Marijanske pjesme u prijepisu Gašpara Vnučića“, *Croatica et Slavica Iadertina*, 2, Zadar, 195–208.
- Štefanić, Vjekoslav (1960) *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Zubčić, Sanja (2005) „Naznake o jeziku Molitvenika Gašpara Vnučića iz 1568. godine“, *Grobnički zbornik* 7, 251–260.
- Žagar, Mateo (2024) Uz objavu Molitvenika Gašpara Vnučića, u: *Molitvenik Gašpara Vnučića. Knjižica popa Savata iz Biblioteke Vitezić u Vrbniku, 1568. godina*, ur. Kremenić, D., Kornić; Vrbnik; Novi Vinodolski: Katedra Čakavskog sabora Kornić; Vrbničko kulturno društvo „Frankopan“; Naklada Kvarner, 100–104.

SUMMARY

Sanja Zubčić

THE LANGUAGE OF GAŠPAR VNUČIĆ'S PRAYER BOOK
FROM 1568

This paper presents the basic linguistic features of a manuscript prayer book from 1568, compiled by the Grobnik priest Gašpar Vnučić. The manuscript is of the miscellanea type and is written in cursive Glagolitic script. The paper provides information on the discovery of the manuscript and its subsequent history, based on literature and archival materials, and summarises current knowledge about the language of the manuscript. As the manuscript contains hybrid content, its language is not uniform but varies depending on the type of text, the source from which it was copied, and even the scribe himself. The paper highlights individual text units and presents the content of the manuscript.

The central part of this paper examines the writing system, phonological, and morphological features of the language in Gašpar Vnučić's Prayer Book. The focus is on selected linguistic features, particularly those that differ between Croatian Church Slavonic and contemporary Chakavian.

The analysis has established that the text is essentially Chakavian, but contains numerous features of Croatian Church Slavonic, which served either as elements for creating a higher literary and artistic style at the level of individual lexemes, or were adopted from liturgical templates in a more or less unchanged form at the text level. Elements of the two languages are closely intertwined and alternate throughout the text, which confirms that, at that time, these two languages were not perceived as distinct, but rather as higher and lower varieties of a single language.

Keywords: *Croatian Church Slavonic; Chakavian dialect; Prayer Book of Gašpar Vnučić; 1568, Grobnik*